

Ką dar būtų galima pasakyti apie vaizduotę?

Margaret Meek Spencer

2002 m. liepos 29-rugpjūčio 1 d. Edinburge (Škotija) vyko XIX pasaulinis skaitymo kongresas, kurį surengė Tarptautinė skaitymo asociacija (*International Reading Association*), padedama Jungtinės Karalystės skaitymo asociacijos. Plenariniame kongreso atidarymo posėdyje Margaret Meek Spencer skaitė išsimintiną pranešimą. Asociacija mielai pritarė, kad dr. Spencer kalba būtų išspausdinta žurnaluose *Skaitantis mokytojas* (*The Reading Teacher*), *Paauglių ir suaugusiųjų raštingumo ugdymo žurnalas* (*Journal of Adolescent & Adult Literacy*), *Ketvirtinis skaitymo tyrimų leidinys* (*Reading Research Quarterly*), *Skaitymas ir gyvenimas* (*Lectura y Vida*), *Thinking Classroom / Peremena / Permainos*. Pateikdami šį straipsnį, norime paskleisti uždegančias dr. Spencer mintis visiems skaitytojams.

Žmogaus vaizduotė – gebėjimas naujai apibūdinti objektą ir įtraukti jį į kontekstą – yra beribė. Vaizduojamasis žodynas – tai būdas susieti vieną objektą su kitais ir įtraukti jį į naują kontekstą. Kalba pajėgi atspindėti nesuskaičiuojamą kiekį sąsajų, o vaizduojamasis žodynas gali sukurti milžinišką skaičių kontekstų (Rorty, 2000, p. 23).

Šis straipsnis iš pradžių buvo parengtas kaip Tarptautinės skaitymo asociacijos pasaulinio kongreso, 2002 m. liepos mėnesį vykusio Edinburge, atidarymo sesijos pranešimas. Kongreso dalyvių laukė gausybė susitikimų, kurių metu jie galėjo dalytis mintimis su kolegomis, besidominčiais vaikų raštingumu. Keturios kongreso dienos buvo skirtos nuoširdžiam bendram darbui analizuojant įvairius skaitymo aspektus, ypač susijusius su jaunųjų skaitytojų pažanga. Mano užduotis buvo pateikti auditorijai nedidelį pavyzdį, tam tikrą atmintinę, kuri paskatintų permąstyti tai, ką žymi Edinburgo skaitymo psichologė Margaret Donaldson pavadino “išėitinėmis savybėmis” (1978, p. 15). Pradžioje reikia aptarti kai kurias pagrindines žinias ir bendrąsias sąvokas, kad vėliau būtų galima imtis naujų tyrimų pagal konkrečias asmeniškai dominančias sritis.

Tiesą sakant, kongrese man prieš akis nuolat iškildavo neblėstantis senovinių šalies mugių vaizdas: žmonės jose susitikdavo pasidalyti geromis naujienomis ir linksmai šokdavo aplink tradicinį gegužės medį (gėlėmis ir kaspinais papuoštą stulpą) pasileisdami į rato vidurį ir atgal bei laikydami rankose įvairių spalvų kaspinus, pririštus prie stulpo viršaus. Šokiai aplink gegužės medį – mano ankstyvosios vaikystės prisiminimas, o ši tradicija nuostabiai aprašyta vaikiškoje knygoje “Mergaitės, berniukai, į ratą!” (*Come Lasses and Lads*, 1884) su Randolpho Caldecotto iliustracijomis. Jose puikiai matyti, kaip, šokėjams besisukant ir atliekant sudėtingus žingsnius bei figūras, virš jų galvų iš kaspinų susipindavo įmantrus raštas. Šokėjai jį pamatydavo tik baigę šokti.

Mano indėlis į šį bendrą suvažiavimo “šokį”, mano “kaspinas” - pamąstymai apie vaizduotę, tą žmogaus savybę, kuri mokantis ir mokant skaityti ir rašyti dažnai laikoma savaimine suprantamu dalyku. Norėjau išjudinti nusistovėjusią nuomonę – a *filiere*, kad ši tema taptų mūsų tolesnio bendravimo leitmotyvu.

Susijaudinusi tuomet rankose maigiau lapelius – klausytojams skirtą tekstą, turėjusį nustebinti ir retorika, perteikiančia dalyko svarbą, ir kartu draugišką pranešėjos bei kongreso organizatorių sveikinimų familiarumą. Šios eilutės – to teksto apibendrinimas, žinoma, perdirbtas, kad tiktų spaudai. Dabar jau neišvengta didesnio atstumo tarp autorės ir nematomo konkretaus skaitytojo. Gegužės medis jau liko

nuošalyje, ir nors raštuoti kaspiniai vis dar susipynę, šokėjai jau išsiskirstę.

Vaizduotę pagrindiniu aspektu mokant vaikus skaityti ir rašyti pasirinkau dėl keleto priežasčių. *Pirma*, kaip teigia Richardas Rorty (2000), visi žinome, kad vaizduotė neturi ribų. Jos neįmanoma visiškai išreikšti žodžiais. Priešingai, tai ji sukuria ir atnaujina visus išgyvenimus, viltis, troškimus, jausmus ir mintis. Mano schemeje, skirtoje mokyti vaikus skaityti ir rašyti, vaizduotė nėra dalykas, kurio reikėtų atskirai ar papildomai mokyti. Tekstų suvokimas yra būdas, kuriuo skaitytojai kiekvienoje savo raidos pakopoje derina įvairias gyvenimo žinias su kalbos tekstu. Vaizduotės vaidmuo šiame procese pats svarbiausias. Kaip teigia Anne Bussis ir jos kolegos, "skaitymas - tai įvairių žinių derinimas siekiant suvokti teksto prasmę, kai išlaikoma pakankama sparta ir gebama perteikti skaitomo rašinio turinį" (Bussis, Chittenden, Amarel, Klausner, 1985, p. 67).

Antra, neįmanoma atskirti mąstymo ir vaizduotės, ypač kai vaikai pirmą kartą susiduria su pasauliu, kurį turi išmokti suprasti. Kūrybiškumas - tai pažintinis sąmoningumas ir vaizduotė. Vaikas, pirmą kartą matydamas žvaigždes ir pavadindamas jas "dangaus skylėmis", puikiai iliustruoja šį reiškinį. Mes, mokytojai, susidūrę su mokyklos realybe ir privalėdami padėti vaikams išmokti skaityti, poeziją ir pasakas atidedame į šalį ir pirmiausia mokome susieti raides ir garsus. Tačiau turime atminti, kad pačiose pirmosiose skaitymo pamokose, nesvarbu, ar jos vyktų namie, ar mokykloje, vaikų vaizduotė jau pažadinta ir veikia visu pajėgumu, nes ji ir yra įrankis, kuris plečia pasaulio ir jo gyvavimo mechanizmų suvokimą. Vaikų turimi kalbos ištekliai proceso metu jau parengti dirbti.

Trečia, turime daugybę įrodymų, pirmiausia iš ankstyvosios vaikų patirties tyrimų, kurie įtikino ir mane, kad metafora - vaikų mokymosi pamatas. Vaikai aiškina dalykus remdamiesi panašumu ir skirtingumu. Kai tai vyksta kalbant, jie ne tik plėtoja savo žodyną, bet ir stengiasi suvokti prasmę. Didžiąją šių aiškinimų dalį iš esmės yra pritariama. Tačiau poreikis pateikti naujų įžvalgų dėl ankstyvojo vaikų elgesio, ypač skurdo, netekties, ištrėmimo ir socialinės atskirties atvejais, skatino kai kuriuos dalykus, turinčius įtakos mūsų dabartiniam suvokimui, laikyti savaime suprantamais (Neuman, Roskos, 1998).

Pažvelkime, pavyzdžiui, į vaikų žaidimus ir pasakas. Prisiminkime Sigmundą Freudą. Įsivaizduokime jį stebint vaiką, žaidžiantį su pririšta prie virvutės rite. Vaikas meta ritę tolyn tvirtai sakydamas: "Ten". Paskui, traukdamas ritę atgal, jis jau kitokiu balsu sako: "Čia". Freudas suvokia vaiko džiaugsmą susigrąžinant ritę kaip būdą susitvarkyti su mamos nebuvimu. Jeanas Piaget aiškino, kaip vaikai ima suprasti daiktų "nekintamumą". Daiktai egzistuoja, net jeigu jie nematomi. Jacquesas Lacanas tvirtino, kad "ten" ir "čia" skirtumas yra grynai kalbinis. Kiekvienas šių aiškinimų yra vaizdingas žodžių ir situacijų interpretavimas. Ką jūs atsakytumėte mažamečiui, kuris savo motinos, laikančios ant rankų mažą jo broliuką, klausia: "Ar jo galva nusiima?" Giluminiai metaforų dariniai yra dalis to, ką laikome vaizduote. Beje, vaizduotės padariniai ne visada malonūs. Kur, vaikų manymu, dingsta tėvai, kai jų nematyti? Ar jie sugriš?

Ir vis dėlto vaizduotė yra viena iš tų puikių sąvokų, kurias Terry Eagletonas įvardijo kaip "visa apimantį proto laimėjimą" (2000, p. 45). Dauguma žmonių vaizduotę vertina teigiamai ir apibūdina tokiais būdvardžiais kaip laki ir turtinga. Literatūros mokslas vaizduotės terminą irgi dažniausiai vartoja teigiama reikšme. Tačiau kartais apie melagį ar apgaviką su tam tikra akivaizdžia potekste pasakoma: "Jo pernelyg turtinga vaizduotė".

Daugelis suaugusiųjų vis dar nori, kad grožinė literatūra būtų "teisinga". Kiti, pavyzdžiui, taiklia fraze "lakios vaizduotės sąskaityba" apibūdina mokesčių rinkėjų apgaules.

Vaizduotė visuomet eina kartu su pažinimu ir jauduliu, mąstymu ir jausmais,

ypač kai ką nors liaupsiname. Kadangi nėra vieno viską apimančio vaizduotės apibrėžimo, esame linkę ieškoti jos pavyzdžių ir poreikių ten, kur jos vaidmuo labai teigiamas, kaip antai šachmatų ir golfo žaidimuose, valgių gaminyje, dizaine ir inžinerijoje, na, ir, žinoma, vaizduojamajame mene, muzikoje, poezijoje. Prieš pat prasidedant Pasauliniam tarptautinės skaitymo asociacijos kongresui, daugelis tiesioginių žiniasklaidos laidų nuolat kartojė kaltinimus Didžiosios Britanijos saugumo tarnyboms, nesugebėjusioms su „pakankama fantazija“ įvertinti teroristų išpuolio galimybės (buvo turima omenyje, kad teroristai tuo metu kūrybiškai rengėsi kitam išpuoliui).

Rengdamasi kalbėti apie vaizduotę, pirmiausia perskaičiau Samuelio Taylora Coleridge'o eilėraščius, dienoraščius, paskaitas, taip pat jo biografijos, parašytos Richardo Holmeso (1998), antrąjį tomą, kuriame pažymima, kad „Coleridge'o kūrybos esmė yra poetinė vaizduotė, pasireiškianti kaip vienintelė vienijanti visų kūrybos aktų gija“ (p. 108). Holmesas taip pat konkrečiai parodo, kad labai tikėtina, jog ši Coleridge'o idėja „kilo iš [sero Humphry'o] Davy'o mokslinių energijos ir materijos prigimties teorijų“. Be to, pridūrė jis, tai yra „šiuolaikinės fizikos „didžiosios vienijančios teorijos“, kurią galima pritaikyti visam kosmosui, ankstyvųjų ieškojimų apraška“ (p. 108). Daugelis Coleridge'o minčių yra itin šiuolaikiškos, ir tai ne kartą pažymima jo biografijoje.

Tuo metu, kai ypač domėjausi šiomis mintimis, dalyvavau Karališkosios mokslinės draugijos, įkurtos 1660 m., surengtame kolokviume, kuriame, be Richardo Holmeso, dalyvavo ir kiti Karališkosios literatūros bendrijos nariai. Renginio tema - „Coleridge'as tarp mokslininkų“. Pagrindinis diskusijų objektas buvo vaizduotė, nes Holmesas yra įsitikinęs, jog „Coleridge'as kūrė ne kaip tradicinis filosofas, o veikiau kaip šiuolaikinis egzistencialistas, asmenybę formuojančiais dalykais laikantis būtinybę sužadinti moralinį pasirinkimą ir kūrybinius veiksmus“ (1998, p. 410-412). Be abejo, šioje diskusijoje mes susidūrėme su senų ginčų atgarsiais, kad vaizduotė sietina tik su menu, o mąstymas tik su mokslu. Tačiau jau pats abiejų karališkųjų draugijų susiejimas turėjo reikšti, kad griūva sienos, skiriančios gamtos mokslus nuo humanitarinių dalykų. Tokias pastangas iš dalies sustiprino ir šiuo metu grožinėje vaikų literatūroje išmonei skiriamas dėmesys.

Amerikiečių filosofė Maxine Green savo darbuose gebėjimą išlaisvinti vaizduotę laiko svarbiu gero mokymo požymiu, kas ir būdinga Coleridge'o įtaigai. Ji sako, kad tai „pamatymas iš naujo“. „Pamatydami iš naujo, mes remiamės žiniomis ir tikrovės suvokimu“ (2000, p. 90). Kaip pavyzdį ji pateikė savo pačios ankstyvosios skaitymo patirties epizodus susipažįstant su kanoniniais anglų tekstais:

„Man gana anksti atėjo į galvą mintis, kad grožinės literatūros kalba atskleidžia kažkokias kitas buvimo pasaulyje ir mąstymo apie jį galimybes. Aš skaičiau ne tik pasakas, bet ir Charleso Kingsley'o „Vandenuų vaikus“ (tiesa, iš pradžių nesuvokiau, kad šioje knygoje reiškiamas pasipiktinimas vaikų išnaudotojų elgesiu), ir Kennetho Grahame'o „Vėjas gluosniuose“. Kol dar nebuvau skaičiusi Lewiso Carrollio „Alisos Stebuklų šalyje“ ir „Alisos Veidrožio karalystėje“, atradimas man buvo Jameso Barrie'o „Piteris Penas“. Skrydžio pro atvirą langą į Niekados šalį metafora leido man suprasti, ką gali vaizduotė, dar prieš ši žodį sužinant“ (2000, p. 90; spausdinama su *John Wiley & Sons, Inc* sutikimu).

Kaip sunkiai vaikai dirba stengdamiesi suvokti pasaulį, matyti iš jų žaidimų ir iš daugelį dešimtmečių trunkančių šių žaidimų tyrimų analizės. Tačiau žaidimo simbolikos ir sąveikos su knygomis ryšys, regis, buvęs pripažintas, pastaruoju metu nustumtas į antrąjį planą. Noras bet kokiomis priemonėmis siekti mokymo struktūriškumo privedė prie to, kad dabar vaikai vis rečiau skaito ištisus kūrinius, t. y. knygas, kur paveikslėliai ir tekstas papildo vienas kitą, kur skaitytojas mokosi atskirti

autorių nuo pasakotojo. Beje, esu linkusi manyti, kad nuolat palaikydami ryšį su naujosiomis žiniasklaidos priemonėmis, vaikai lenkia suaugusiuosius gebėjimu suvokti paveikslėlių prasmę. Iškėlus „vizualųjį raštingumą“, šiame kontekste tikrai atsiras naujų vaizduotės apibrėžimų (Arizpe, Styles, 2003).

Į kongreso Edinburge atidarymo iškilmes susirinkę įvairių šalių dalyviai priminė, kad vaizduotė priklauso ir nuo kultūrinių bei istorinių ypatumų. Pasak Raymondo Williamso (1983), kultūra – tai viena iš dviejų ar trijų pačių sudėtingiausių anglų kalbos sąvokų. Be to, kad siejasi su meniniais gebėjimais ir talentais, kuriais apdovanoti tik nedaugelis, ji taip pat reiškiasi per bendruosius socialinius bei intelektualinius interesus. R. Williamso mokinys ir sekėjas T. Eagletonas tvirtina, kad kultūra yra ne tik tai, šalia ko gyvename, ką pažįstame ir priimame kaip savaime suprantama, bet taip pat ir tos būties prasmė, visuotinis mąstymo bei išgyvenimų pratęsimas, džiaugsmo ir ramybės pasireiškimas. Vaikams skaitymas – tai dialogas su savo ateitimi, tokių svarbių klausimų kaip „Kas bus toliau?“, „Ar gebėsiu aš tai atlikti?“ aptarimas (Eagleton, 2000, p. 131).

Istorija yra daugiau nei praeities atpasakojimas, išmoktas mokykloje arba vėliau iš knygų. Tai veikiau emocinis ryšys su vieta, laiku ir savo ištakomis. Tai mūsų kilmė, prisiminimai, bendrybės, skirtybės ir... dar daug kitų gerų žodžių. Bet mes žinome ir kita: nė vienas žmogus nėra svetimas, nesvarbu, kokia kalba jis kalbėtų. Kultūra ir istorija įeina į mūsų vaizduotę; jos sudaro Didįjį pasakojimą, kuriame vietos yra kiekvienam iš mūsų.

Jaunuoliams kartais reikia daugiau laiko, nei mes manome, kitų žmonių kironiškumui suvokti, taigi čia svarbus Coleridge'o pastebėjimas apie galimybę perkelti į kitą vietą ir laiką, t. y. idėja, kaip mes gebame suvokti vaikų vidaus pasaulio kontūrus. Aš galiu su visišku įsitikinimu pareikšti, kad išmokau to skaitydama. Man buvo lengviau suprasti, kodėl knygos veikėjas pasielgė vienaip, o ne kitaip, bet suaugusieji man atrodė daug sunkiau nuspėjami. Mokydama būsimojus pedagogus, dažnai klausiu, kur jie būna, kai skaito romaną ar eilėrašį, ir ar tai skiriasi nuo laikraščio skaitymo. Studentai visada iškart perpranta esmę. Laikraščio pasaulį jie apibrėžia kaip tikrovę. Skaitydami poeziją ar romaną, jie kartu būna ir tikrovėje, ir pasaulyje, kuriam sukurti prireikė didelių poeto ar rašytojo pastangų.

Dabar – Nobelio premijos laureato poeto Seamuso Heaney'o citata, rodanti, kaip sunkiai poezija – tiesioginė vaizduotės ir kalbos ryšio atžala – „pasiekia gelmę“: Sąmonė geba gyvai suvokti du visiškai skirtingus ir prieštarigus realybės matmenis ir netgi gali tapti tarpininke jiems suraikyti“ (1995, p. xiii). Aš ir manau, ir jaučiu, kad tai tiesa. Skaitydami, žiūrėdami ar girdėdami mes nuolat pasitelkiame vaizduotę. Beje, aš taip pat tikiu, kad vaizduotė, nemaitinama tokių „suraikymų“, skursta ir nyksta. Vaikų ir jaunimo literatūros kūrėjai kuria savo skaitytojams daugybę įsivaizduojamų pasaulių.

Mūsų dienomis suaugusieji su dėmesiu ir pasitenkinimu žengia į tas pačias teritorijas kaip ir vaikai. Pavyzdžiui, suaugusieji Hario Poterio nuotykių skaitytojai susiaurino suvokimo, kurios knygos skirtos vyresniesiems, o kurios jaunesniesiems, ribas. Pastaruosius dvejus metus Londono metro neretai matydavau suaugusiuosius, skaitančius „Harį Poterį“. Dažnas suaugęs skaitytojas užsimiršęs net pravažiuodavo savo stotelę. Vieną dieną, važiuodama traukiniu iš Kings Kroso į Kembridžą, perone pastebėjau užrašą baltais dažais: „Šluotų čia nestatyti!“, kiek toliau buvo nurodoma: „Pelėdas laikykite narveliuose“ ir „Naujokai rikiuojasi čia“. Užrašas ant tvirtos plytų sienos pranešė, jog tai – „devintas su trim ketvirčiais peronas“, o virš mano galvos kabojo skelbimas: „Hogvartso mokykla“.

Šie užrašai skatino pereiti iš traukinio, vykstančio į Kembridžą, realybės į išgalvotą J. K. Rowling pasaulį, ir atvirksčiai. Kadangi tuo metu Londone buvo rodomas pirmasis filmas apie Hario Poterio nuotykius, dauguma mano bendrakeleivių

buvo pasinėrę į dviejų matavimų realybės apmąstymus, apie kuriuos kalbėjo Heaney (1995). Beje, tikrovė, nuo kurios žmonės norėjo pabėgti pasitelkę laikino „išnykimo“ priemones, greičiausiai buvo susijusi su faktu, kad toje geležinkelio linijoje neseniai buvo įvykusi didelė traukinių avarija.

Vaizduotė jaunuosius skaitytojus dažnai nuneša į minčių erdvę, kurią jie pažįsta iš skaitomų knygų. Vaikų knygų autoriai ir naujos programinės įrangos kūrėjai padeda skaitytojams įvertinti lygiagrečių pasaulių galimybes. Tačiau tik vaizduotė gali nuvesti skaitytoją į kitą realybę. Mokytojai, eidami įkandinė filosofų, poetų, artistų, psichologų ir literatūros teoretikų, tiria potencialias vaizduotės galimybes ir kaip ją ugdyti. Visa bėda, kad švietimas, regis, linkęs susitelkti vien į išorinę mokymosi tikrovę – informaciją, todėl lieka mažai laiko įvairaus pobūdžio skaitymui ir mąstymo fantazijai pasireikšti. Muzika ir dailė neturėtų būti papildomai pasirenkami mokomosios programos dalykai.

Levas Vygotsky labai aiškiai apibūdino vaizduotę. Jos plėtotę jis susiejo su kalba, kuri leidžia vaikams mąstyti apie tai, ko nemato ir su kuo nesusiduria žaisdami. Kurdami savo pasaulį – žaidimus ir įvairias istorijas, - vaikai pasitelkia vaizdingą kalbą. Viso to rezultatas ne pasąmonės fantazijos. Priešingai – tai įvairios vidinės dramos, kryptingas elgesys, kuris tampa „utopinėmis konstrukcijomis“ (1978, p. 92).

Ši mintis atvedė mus prie pagrindinio vaikų vaizduotės klausimo. Dar prieš pradėdant lankyti mokyklą, vaikų vidinė ir išorinė tikrovės kone sutampa. Jų neskiria netgi kai kurie vyresni vaikai. Savo darbe, kuris smarkiai paveikė viso dešimtmečio ir vėlesnių metų vaikams skirtą kūrybą, Tedas Hughesas teigė:

“Vaikas suvokia pasaką kaip tam tikrą vaizduotės vienetą. Jo dėmesys pasakos pasauliui – vaizdinės ir psichinės kontrolės pradžia. Kartu tai – apmąstymų pradžia. Todėl pati pasaka yra savotiškas turtas” (1976, p. 80).

Carol Fox, tirianti žodinius jaunesniojo amžiaus vaikų pasakojimus, sako:

“Vaikai sukuria pasaulius, kuriuose gyvena liūtai, meškos, triušiai, raganos, milžinai, plėšikai, policininkai, beširdės motinos ir maži vaikai. Jie laisvai manipuliuoja stebuklais ir atsitiktinumais, sugalvoja didžiausias bausmes, jų pasakojimuose daug žiaurumo ir prievartos, save ir klausytojus jie priverčia išsitempti iš baimės. Pasakodami vaikai pasitelkia žinias, kurių patys nežinojo turį, ir pasakų kūrimo būdus, apie kuriuos neturėjo supratimo. Jų kūryba yra spontaniška” (1993, p. 25).

Jau iš pačių pirmųjų išpūdingai išsamaus Fox pateikiamo aprašymo, kaip jaunesniojo amžiaus vaikai kuria pasakas ir išgalvotus pasaulius, eilučių aiškėja, kad ikimokyklinukai puikiai geba kurti išvaizduojamą erdvę. Vaikai dažnai panaudoja pasakų, kurias jiems skaitė suaugusieji, siužetus, tačiau tai nėra paprastas pakartojimas. Perkūrimas žinoma, tampa „erdve, kur vaikai kalbos priemonėmis gali išreikšti savo spontanišką subjektyvumą” (1993, p. 34). Kryptinga vaizduotė būtina netgi tada, kai nauja pasaka kuriama remiantis kitų pasakų elementais ir kasdienio gyvenimo nutikimais.

Paprasčiausias pavyzdys – ketverių metų Alice. Kaip ir kiti jos amžiaus ir tos pačios kultūros vaikai, ji moka pasaką apie Pelenę ir dažnai ją perkuria. (Beje, surinkta jau per 200 vaikiškų šios pasakos variantų. Man iš jų labiausiai patinka papasakotasis Jameso Brittono dukters, kuri šią pasaką apibūdino kaip „truputį liūdną knygą apie dvi bjaurias seseris ir mergaitę, su kuria jo irgi bjauriai elgėsi“. Kaip tik šis variantas ir paskatino jos tėvą suformuluoti mintį, kas vaikai „linkę į labai formalizuotus apibendrinimus“.)

Vaikų teatre Alice buvo mačiusi gana paprastą „Pelenės“ pastatymą. Po kelių savaitių ji primygtinai užsigėidė suvaidinti šią pjesę su tėvais, seneliais ir kitais

suaugusiais šeimos nariais. Dabar Alice yra ir teatro direktorė, ir pagrindinio vaidmens atlikėja. Prieš kiekvieną spektaklį namiškiai laukia, kokį mergaitė jiems skirs vaidmenį, tačiau kaskart gauna vis tą patį. Tėvas ir senelis vaidina bjauriausias seseris. (Neaišku dėl ko Alice jiems šiuos vaidmenis skiria: dėl išvaizdos ar dėl charakterio). Senelė būna fejta krikštamotė. (Mat krikštamotė Alice'ei asocijuojasi su dovanomis). Visi mes turime persikūnyti. Pirmiausia būtina pakeisti balsą, kad būtų aišku, kas mes tokie. Pakeistas balsas vaidinant pjesę – labai svarbus dalykas: tokiu balsu vaikai mėgsta žaisti pokalbį telefonu arba kalba žaislams dialoginius monologus. Taip įkūnijama dialoginė vaizduotė.

Alice sukūrė keturias spektaklio scenas: kvieslių atvykimas ir sprendimas Pelenę palikti namie; gerosios fejtos burtai; dramatiškas sugrįžimas vidurnaktį; princo, nešino bateliu, atvykimas. Improvizuoti aktoriam neleidžiama. Per visą vaidinimą, kaip pasakytų Vygotsky, sąmonė tolsta nuo tikrovės (1978). Tai patvirtina suaugusiųjų vaidinimą komentuojančios mergaitės pastabos. Akivaizdu, kad tuo pat metu savo šeimos narius ji suvokia ir kaip tokius, ir kaip pasakos personažus.

Vygotsky'o schemoje labai svarbu kitą tikrovę įsivaizduoti. Vaizduotė praturtina realistinių mąstymą, išlaisvindama jį iš pernelyg didelės tiesioginio suvokimo priklausomybės varžtų (1978). Myra Barrs, kuri šią temą yra išsamiai nagrinėjusi, vaizdinį mąstymą laiko "tobulesnio mąstymo paradigma ir būtina vaiko raidos sąlyga" (1998, iš asmeninio pokalbio).

Alice'os gyvenime dar viskas priešaky. O kol kas ji inscenizuoja kitas pasakas ir mėgaujasi jausmais, kylančiais deklamuojant eilėraščių "Žibek, žibek, maža žvaigždele, kaip man sužinoti tavo kelią". "Stebuklas" - tai žodis, kurį ji mėgsta kartoti, greta kitų intonacijų suteikdama jam ir baimingos pagarbos atspalvį. Vėliau mergaitėi jis taps tiesiog abstrakčiu daiktavardžiu. O kol kas Alice iš paveikslėlių knygos mokosi žodžių, su kuriais dar nėra susidūrusi.

Patyrę autoriai ir dailininkai plečia Alice'os žaidimo galimybes, skatindami ją mėgautis skaitymu. Johno Burninghamo knygoje „O ką tu rinktumėsi?“ (*Would You Rather*, 1978) aprašomos išgalvotos situacijos, kurios gali nutikti jaunojo skaitytojo gyvenime, prašoma aptarti galimybes ir vieną jų pasirinkti (pavyzdžiui: "Kur tu labiau norėtum pasiklysti: rūke, jūroje, dykumoje, girioje ar minioje?"). Knygoje nėra skyrybos ženklų, tik klausukai. Po klausimo einantys žodžiai yra tiesiog paveikslėlių antraštės. Paveikslėliai žadina pasibjaurėjimą (negyvos varlės rijimas); baimę (vaikas pasiklydo); gėdą (mama kivirčijasi kavinėje). Jaučiamas ir numanomas autoriaus bei dailininko iššūkis: "Nagi, skaitytojau, pabandyk!"

Vėliau, kai jaunieji skaitytojai ir žiūrovai įgyja daugiau patirties ir savarankiškumo, autoriai ir dailininkai įtraukia į knygą brandesnių pavyzdžių, t. y. tokių pasakojimo vietų, kur vaikas turi suvokti sudėtingesnius jausmus, suprasti priežasties ir padarinio ryšį ir taip gerokai praturtina savo apibūdinamąjį bei abstrakčių sąvokų žodyną. Šie dalykai – šiuolaikinės literatūros, dažnai gana sudėtingos, bruožas. Vyresnieji mokiniai jiems skirtose knygose turi galimybę sugretinti, koks pasaulis galėtų būti – geresnis ar blogesnis. Kai kalbame apie vaizduotę, turime atsižvelgti ne vien į tai, ką vaikai ir jaunuoliai skaito. Juos iš visų pusių supa viliojančios galimybės, kuždėdamos, kad "pasaulis galėtų būti visai kitoks, jeigu..."

Ką dar būtų galima pasakyti apie vaizduotę? Palieku klausimą nebaigtą atsakyti pasikliaudama tais, kurie turi įvairių sumanymų. Viena yra aišku: vaizduotė – tai didžiausia laisvė. Ji leidžia kiekvienam iš mūsų suvokti, kad pasaulis galėtų būti kitoks. Po viso to, kas pasakyta, vis dėlto reikia pripažinti, jog esame atsakingi už visus galimus vaizduotės padarinius, ypač turėdami galvoje vaikų ugdymą.

"Įsivaizduojamas žmogaus gyvenimo pakeitimas yra būdas, leidžiantis jį tiksliausiai apčiuopti ir suprasti" (Heaney, 1995, p. xv) tai citata iš Roberto Frosto

eilėraščio komentaro, kurį parašė Seamusas Heaney. Jis rašo apie poezijos svarbą. Tarp daugelio vaikystės gebėjimų vienas iš svarbiausių – poetinė vaizduotė. Taigi vaidinimų, pasakų ir eilėraščių kūrimas yra būdas vaikų vaizduotei lavinti, kuris kartu ugdo jų pasaulio suvokimą ir bendresnes tobulesnio mąstymo paradigmas.

Man pasirodė, kad pranešimą dera baigti Roberto Louiso Stevensonso (1885), vieno žinomiausių Edinburgo rašytojų, kūręsio vaikams, eilėraščiu. Šios eilutės – pats geriausias atsakymas į klausimą, nuo kurio ir pradėjau.

MIGONIŲ ŠALIS

*Nuo pusryčių per kiaurą dieną
Namiė aš tarp draugų būnu, ne vienas,
Tačiau kas naktį leidžiuos į kelionę –
Pasisvečiuoti tolimoj šaly Migonių.*

*Čia viską pats turiu aš išbandyti,
Nes patarimų nėra kam dalyti.
Klajoju vienas pakraščiais upelių
Arba minu svajų viršūnių kelių.*

*Keisti dalykai dedas Migonių šaly:
Ir paragaut, ir pamatyti viską ten gali,
O kartais atsitinka daug baisių bėdų,
Bet ryto saulė išvaduos iš jų.*

*Geidžiu sugrįžti į šią šalį dieną,
Tik niekaip kelio nerandu nė vieno,
Nei prisiminti, nei išgirst galiu
Sapnuos girdėtos muzikos garsų.*

Literatūra

Arizpe, E., & Styles, M. (2003). *Children reading pictures: interpreting visual texts*. London: Routledge Falmer.

Burningham, J. (1978). *Would you rather*. New York & London: North-South Books & Random House, UK.

Bussis, A. M., Chittenden, E. A., Amarel, M., & Klausner, E. (1985). *Inquiry into meaning*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Donaldson, M. (1978). *Children's minds*. London: Fontana.

Eagleton, T. (2000). *The idea of couture*. Oxford, England: Blackwell.

Fox, C. (1993). *At the very edge of the forest: The influence of literature on storytelling by children*. London: Cassell.

Green, M. (2000). *Releasing the imagination: Essays on education, the arts and social change*. San Francisco: Jossey-Bass.

Heaney, S. (1995). *The redress of poetry*. London: Faber.

Holmes, R. (1998). *Coleridge: Darker reflections*. Vol. 2. Princeton, NJ & London: Princeton

University Press & Routledge.

Hughes, T. (1976). Myth and education. In G. Fox, G. Hammond, T. Jones, F. Smith, & K. Sterk (eds.), *Writers, critics and children* (p. 77-94). New York & London: Agathon Press & Heinemann Education books.

Neuman, S. B., & Roskos, K.A. (eds.). (1998). *Children achieving: Best practices in early literacy*. Newark, DE: International Reading Association.

Rorty, R. (2000, March 10). Being that can be understood is language. *The London Review of Books*, p. 23.

Stevenson, R L. (1885). *The land of Nod. A child's garden of verses*. London: Longmans, Green.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind and society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Williams, R. (1983). *Keywords: A vocabulary of culture and society* (rev. ed.). London: Flamingo.

Margaret Meek Spencer – tarptautinį pripažinimą pelniusi vaikų literatūros ir raštingumo tyrėja. Daugiau kaip 40 metų ji sėkmingai dirba siekdama, kad būtų pripažinta kokybiškos vaikų literatūros reikšmė ir svarių jos tyrimų nauda. Dėl to M. M. Spencer labai gerbia ir vertina autoriai, leidėjai, bibliotekininkai, tėvai, mokytojai ir mokslininkai.

Literatūra, jos nuomone, yra ne tik paveikslėlių knygos, apsakymai, romanai ir eilėraščiai, bet ir informaciniai bei elektroniniai tekstai. Vaikams skirtų visų šių žanrų kūrybą M. M. Spencer laiko ne menkesne suaugusiųjų literatūros atšaka, bet visos didžiulės literatūros dalimi. Vaikų literatūros tyrimams ji pasitelkia tas pačias priemones, kurias naudojamos suaugusiųjų literatūros kritikoje, ir rezultatai yra puikūs. Ji nuolat rūpinasi, kad vaikai gautų prasmingų tekstų, kurių paveikslėliai ir žodžiai žavėtų ir provokuotų jaunuosius skaitytojus.

M. M. Spencer išmokė daugybę mokytojų ir kitų su vaikais dirbančių žmonių įgudusiu ir nuovokių žvilgsniu stebėti, kaip vaikai suvokia tekstų prasmę ir kaip sieja ją su gyvenimo patirtimi. Ji padarė didžiulę įtaką daugelio mokytojų ir mokslininkų, dirbančių ugdymo srityje, mąstymui bei praktiniam darbui ir išplėtė mūsų raštingumo suvokimą. Jos straipsniai ir vieši pasisakymai turėjo įtakos mokant daugybę vaikų tiek anglakalbiam pasaulyje, tiek kitur. Ji iš esmės praturtino mokytojų supratimą, kas yra raštingumas ir kaip, susidūrę su spausdintu žodžiu, lavėja net patys mažiausi vaikai.

Visos M. M. Spencer knygos įvairiais vaikų literatūros klausimais, taip pat knygos apie raštingumo ugdymą daro neišdildomą įspūdį savo conceptualiu suvokimu, nuorodų gausa ir moksliniu dėmesingumu detalėms. Keletas jos darbų, pavyzdžiui, "Tvirtas žiniatinklis: tekstų vaikams pavyzdžiai" (The Cool Web: The Patterns of Children's Reading, 1998, Macmillan), "Kaip tekstai moko to, ką vaikai išmoksta" (How Texts Teach What Children Learn, 1998, Thimble Press) ir "Apie siekį būti išsilavinusiam" (On Being Literate, 1993, Heinemann), tapo savo srities klasika. Iš tiesų savo darbais M. M. Spencer praplėtė tūkstančių tėvų, mokytojų ir mokslininkų suvokimą, koks tekstų vaidmuo vaikams mokantis skaityti ir rašyti.
